

Нюр

12
2018

ISSN 0207 - 6543

6+

A watercolor illustration of a mountainous landscape. The background features soft, blended washes of green, yellow, and orange, suggesting a hazy or sunlit sky. In the foreground, there are dark, expressive brushstrokes in green, black, and red, representing trees and rocky terrain. In the middle ground, a small, simple yellow building with a dark roof and a few windows is visible on a slight rise. The overall style is impressionistic and artistic.

БАГЪАЛЫ ОКЪУУЧУ!

Тамам 80 жыл мындан алгъа, 24-жыллыкъ москвачы, суратчы-архитектор, студент жаш Эммануил Бернштейн «Балкарияны жеринде бурун заманладан къалгъан сейирлик межамла сакъланнганларын эшитип», бери келип, сау жылны кёзюне Малкъарны тау ауузларына айланып, эллени, къалаланы, кешенелени, аны сейир-тамаша этдирген «Тау къыралны» жашау-журт къурагъан хунерин, болумун суратлагъа салып, жашау тёрелерин да соруп-сурап, адамладан жыйышдыргъан шартларын да къагъытха тюшюрюп къойгъанды.

Биз танымагъан Эммануил Бернштейн деген москвачы улан ёмюрлеге сакъланырыкъ аллай игилик этгенди халкъыбызгъа! Ол огъурлу, закий адамгъа ыразылыкъларын, хурметлерин да билдире, «Традиционная архитектура БАЛКАРИИ» деген ишин малкъарлы жашла тауушлукъ китапха басмалатхандыла, аны бла бирге малкъарлы этнограф Асанланы Юрийни малкъар журтланы юсюнден жазгъанын да салып.

«Нюр» журналны бу саны анга аталып чыгъады.

Минг ыспас миллет шуёхлукъгъа, къарындашлыкъгъа ишлеген узакъ, жууукъ да адамлагъа!

САБАНЧЫЛАНЫ Арипа,
журналны баш редактору

КЯЗИМ

ЭСКИ ЮЙОМ

Эски юйюм, кьууанч да,
Жарсыу да кёрдюм сенде.
Жылыуунгу кьызгъанмай,
Аямай турдунг менден.

Болду сенде, эски юйюм,
Тоюм да, жилауум да.
Санга кирип кёрдюле
Шуёхум да, жауум да.

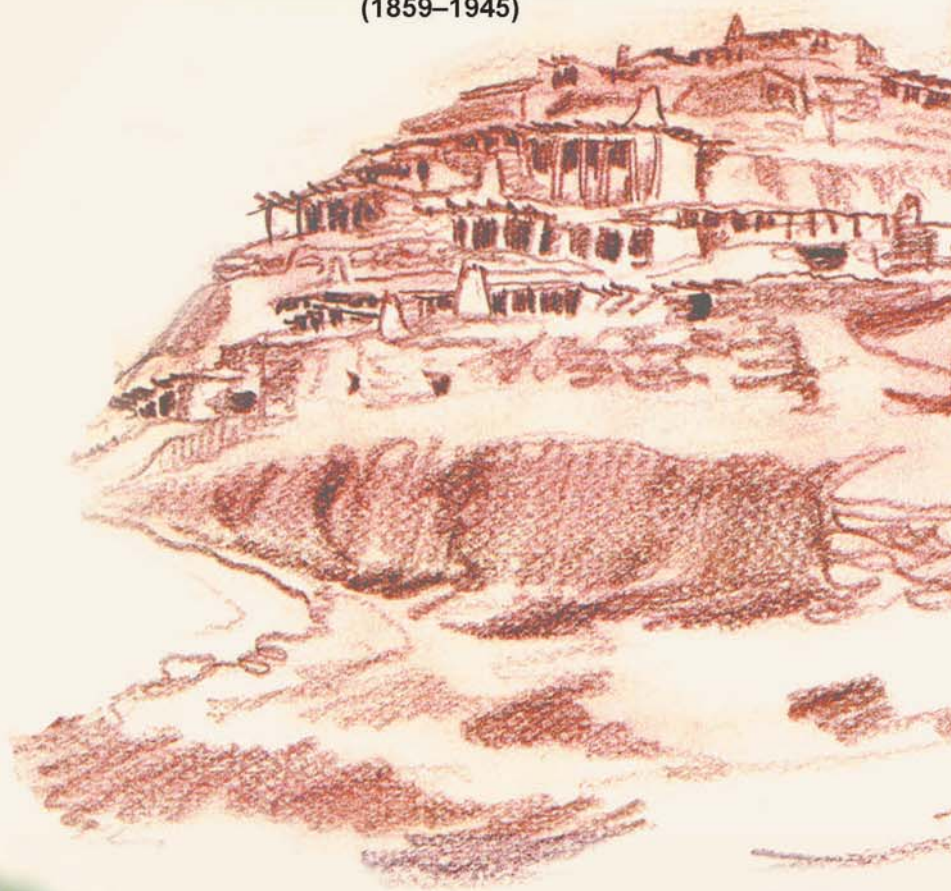
Жауунла да жаудула –
Аладан кьорууладынг.
Къарла да кёп тюшдюле –
Къар тюбюнде кьоймадынг.

Жер башынгдан ёталмай
Турдула сакъ жауунла.
Сени хорлаялмалла
Боранла, къарла, бузла.

Тыпырынга олтуруп,
Этдим сагъышларымы.
Аналары да сенде
Ёсдюрдю жашларымы.

Кязим Мёчю
(1859–1945)

Тырхыкляча, бир юйню юсюне башхасы кьалана, бирини башы башхасыны арбазы бола, къарылгъач уялача, бир бирге жабышып, алай ишленгендиле. Бюгюнню журтла бла аланы тенглешдирип къарасанг, эки тюрлю дунягъа къарагъанча боласа.

АСАНЛАНЫ Юрий

Малкъар. Холам-Бызынги аузу. Шыкъы.
Кязимни жангыртылгъан юйю.
Бусагъатда музейди.

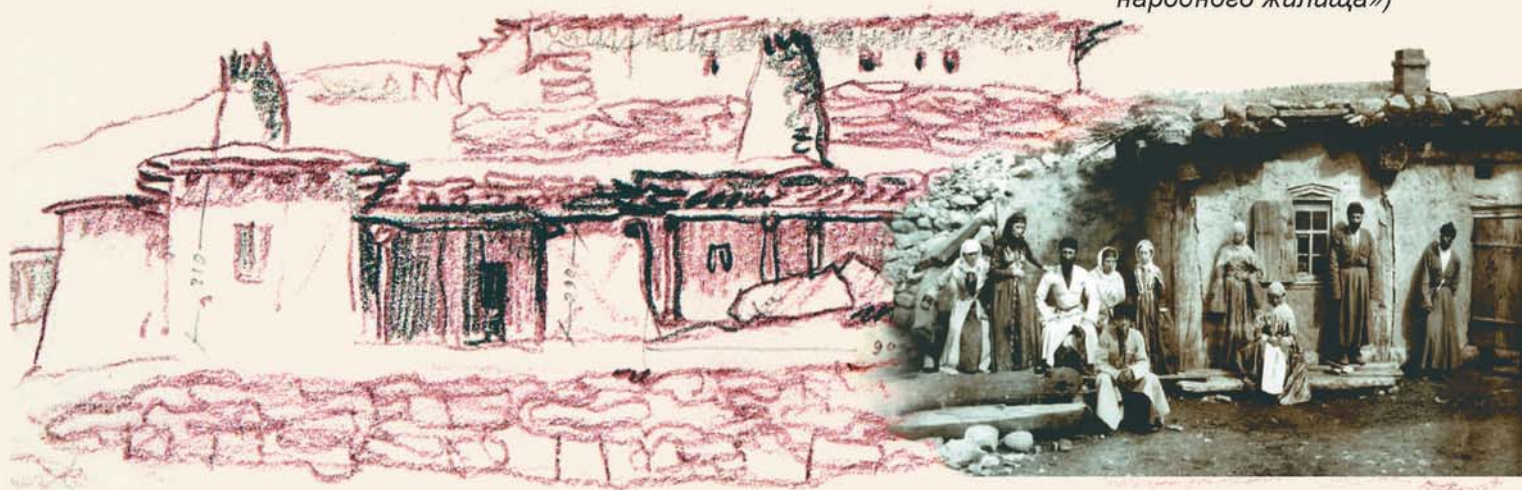

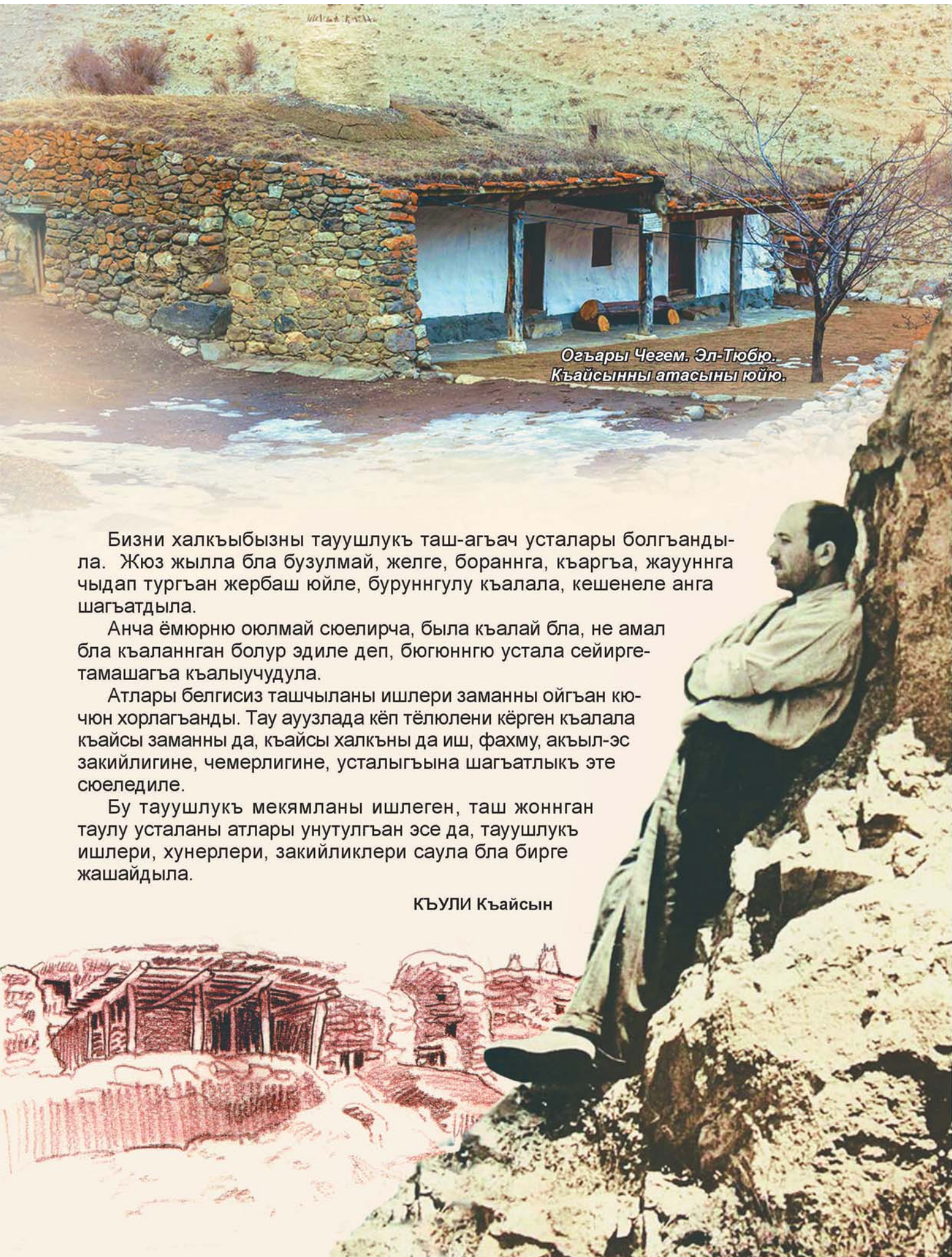

«Кавказны бек бийик жеринде орналган Балкария эл-журткьурулушда аллай тамашалык затла этгенди – битеудуня архитектураны жетишмеген жерлерин толтурурча. Анга адам ийнанмазча окьунады. Былайда дагъыда бир шартны эсгертирге тийишлиди: Ф.Энгельс «Юйюрню, энчи мюлкню эмда кьырал кьурулушну жаратылыуу» («Происхождение семьи, частной собственности и государства») деген ишин юйюр жашау кьалай кьуралгъанын, аны жамауат магъанасын кьргюзте туруп, малкьарлыланы юсюнден М. М. Ковалевский айтхан шартлагъа таянып жазгъанды, «Вестник Европы» (1884) деген журналда басмалагъанын окьуп.

Чегем аузу.
Малкьарукь кьаланы кьрюмдюсю.

БЕРНШТЕЙН Эммануил Бенционович,
«Малкьар жашау-журт мекямны кьурамы»
(«Архитектура балкарского
народного жилища»)

*Огъары Чегем. Эл-Тюбю.
Къайсынны атасыны юю.*

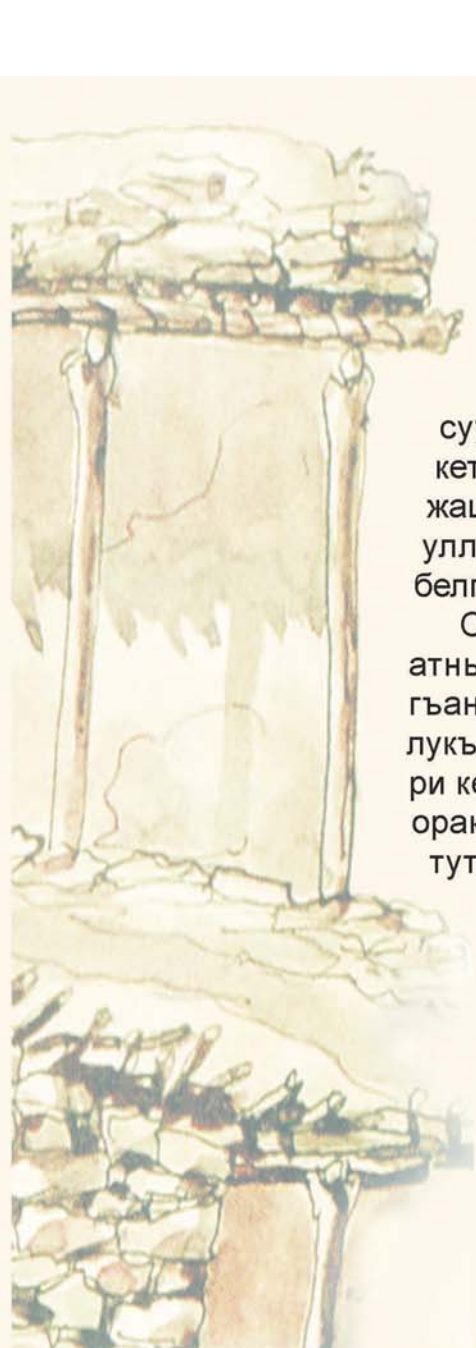
Бизни халкъыбызны тауушлукъ таш-агъач усталары болгъандыла. Жюз жылла бла бузулмай, желге, бораннга, къаргъа, жаууннга чыдап тургъан жербаш юйле, бурунгулу къалала, кешенеле анга шагъатдыла.

Анча ёмюрню оюлмай сюелирча, была къалай бла, не амал бла къаланнган болур эдиле деп, бюгюнню устала сейирге-тамашагъа къалыучудула.

Атлары белгисиз ташчыланы ишлери заманны ойгъан кючюн хорлагъанды. Тау ауузда кеп тёлюлени кёрген къалала къайсы заманны да, къайсы халкъны да иш, фахму, акъыл-эс закийлигине, чемерлигине, усталыгъына шагъатлыкъ эте сюеледиле.

Бу тауушлукъ межамланы ишлеген, таш жоннган таулу усталаны атлары унутулгъан эсе да, тауушлукъ ишлери, хунерлери, закийликлери саула бла бирге жашайдыла.

КЪУЛИ Къайсын

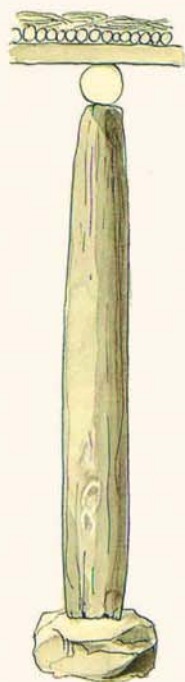
Айтхылы немисли къаячы, жолоучу, алим адам Готфрид Мерцбахер 19-чу ёмюрню аягында, Малкъар журтлада айланып, халкъыбызны жашау болумун, юй-мюлк жюрютюу адетлерин кёрюп, сыфатларына, юс кийимлерине, аш-сууларына, къонакъбайлыкъларына дери да тынгылы жазып кетгенди. «Кавказны бийик тау жерлеринде» жашагъан халкъны жашау-журтларына, тауушлукъ адетлерине, жамауат низамына уллу сейир эте, суюмеклик бла жаза, бир затны энчи белгилейди.

Ол да неди десегиз: «Таулу («таулу» деген атны, тыш адамладан биринчи болуп, ол жазгъанды) тиширыуланы чырайлыкълары, ариулукълары. Къолларындан, алларындан ишлери кетмей тургъанлай, суу ташыгъан да ала, оракъ оргъан да ала, сабий ёсдюрген, юй тутхан да ала, дагъыда аллай тюрленмеген чырайлыкълары, ариулукълары, субайлыкълары была къалай бла сакълаяладыла?! Не менме деген айтхылы европалыладан да кючлю болурча!»— деп, Мерцбахерни сейирге-тамашагъа къалдыргъан шартладан бири ол болгъанды.

*Готфрид МЕРЦБАХЕРНИ
ишлеринден бир шарт*

**АТА ЖУРТНУ, ЭЛНИ-ЖЕРНИ ЮСЮНДЕН
АТА-БАБАЛАДАН КЪАЛГЪАН
НАРТ СЁЗЛЕ**

Мал тойгъан жерин унутмаз,
Эр туугъан жерин унутмаз.

Иги элде кенгеш болур,
Аман элде сермеш болур.

Журтуна ушамагъан –
Адам болуп бошамагъан.

Киши хакъын татма,
Ата журтну сатма.

Жер ташсыз болмаз,
Эл башсыз болмаз.

Бузулгъан эр – адепсиз,
Бузулгъан эл – адетсиз.

Элде адам къалмаса,
Ит тахтагъа минер.

Журтсуздан эсе –
Жукъсуз бол!

Эр – элден,
Сабий – белден.

Эгеч – къандан,
Къарнаш – жандан.

Къарачай-Малкъар халкъда хар иги иш, сыйлы тилек, ант, алгъыш да, не да – АТА-АНА бла, сора – адамны жашагъан жери бла, туугъан ташы бла, АТА ЖУРТУ бла байламлы эди.

Акъылбалыкъ сабийчикле жашаугъа атламларын, Кертилик, Тюзлюк антларын: «АТАМ-АНАМ ЁЛМЕСИН...» – деп башлай эдиле. Жангы юйюр, жангы жашау башлагъанлагъа – той къурманлыкъда – этилген алгъышла, тилекле уа – ЖУРТ бла байламлы.

Келген келин къутлу болсун,
Бек юйресин, ЖУРТЛУ болсун.

Ойнай келсин, кюле келсин,
Этер ишин биле келсин!

Жылтырасын къундуз киби,
Жарып турсун жулдуз киби.

Суююм берсин кёзю бла,
Ийнакь болсун сёзю бла.

Табып турсун эгизлени,
Кьызы жайсын сегизлени.

Жашы жексин ёгюзлени,
Багып сойсун семизлени.

Таракьчысы таракь тутсун,
Таякьчысы таякь тутсун,

Жууукь-тенг да кьалын болсун,
Аны суймез жалын болуп.

Ырысхысы алай болсун –
Жылдан-жылгьа кьолай болсун,–

Кёкден жаугьан жауун кибик,
Жерден чыкьгьан кырдык кибик,

Кьайнап ургьан урлукь кибик,
Таркьаймай а турлукь кибик!

Кьой-кьозусу айныр кибик,
Кишнегени айгьыр кибик!

Келинчикни жиби кибик,
Кьурманлыкьны тюгю кибик,

ЭЛИ-ЖУРТУ маллы болуп.
Ёсер кибик, аллы болуп!

БЕГИЯНЫ Абдуллах
тийишдиргенди

Малкъарлылада юнню ичин къурашдырыулары да башхаладан энчи эди. От жагъалары – юнню ортасында. Юй бирча жылынырча, отну тютюню да, жылыуун бираз сакъларча, юй башына жайылып. Уллу отоуну къурамы, жарашдырылыуу – адам сейир этерча: хар кимни жери белгили. Тамата – тамата жеринде, жашыракъла да алай. Тиширыула бир жанлыракъ, ишлерин, аш-сууларын, юй жумушларын этерча. Юй адырлары – кереклиси чакълы бир. Кёбюсю агъачдан. Багъыр къазанлары. Багъыр къазан – къолайлы жашагъанларыны белгиси эди. Аллай бир къазанны багъасы эки да, юч да ёгюзню багъасын тутта эди.

*Вадим ДЖИДЖОЕВ,
суратчы-сынчы (скульптор)*

Мен ары дери бир жерде да кёрмеген бу сейирлик затлагъа къарап, малкъарлыланы журт салыу хунерлерин, энчиликлерин, кеслери туудургъан амалларын кёрюп, жүрегимде алагъа уллу хурмет жаратылгъанды. Юйюр жашаугъа хар не керегин ойлап, хар затны келишдирип, – бир жашау марда бла, этген ишлери да, табийгъат кеси жаратханча, алай тап жарашырча тау бетлеге. Аллай сейир закийлик!..

Бернштейн сызлагъан суратла, ол белгилеген ёлчемле, хыйсапла дуня къурулушчулукъгъа адам эси туудургъан тауушлукъ юлгюлени сакълагъандыла.

*Григорий КЛИМОВИЦКИЙ,
санатчы (искусствовед)*

КЪУЛИ Къайсын

ХОЛАМДА ЭТИЛГЕН НАЗМУ

Холамны башында кёк алай таза, –
Кёргенимдеча узакъда тюшюмде.
Кезиу болгъанларына къууанч, азап
Бюгюн Холамда игирек тюшюндюм.

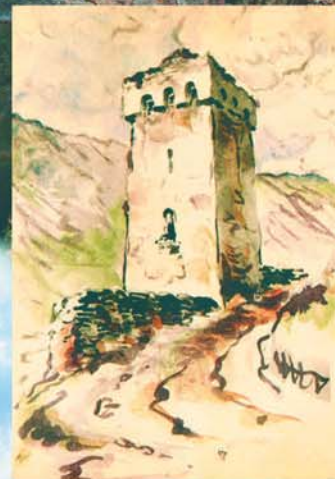
Акъ къаяны башында акъ булутла,
Бурунлада кибик, ырахат бара,
Холам таула, Кязим этген умутла
Кибик, бюгюн да бийикде агъара.

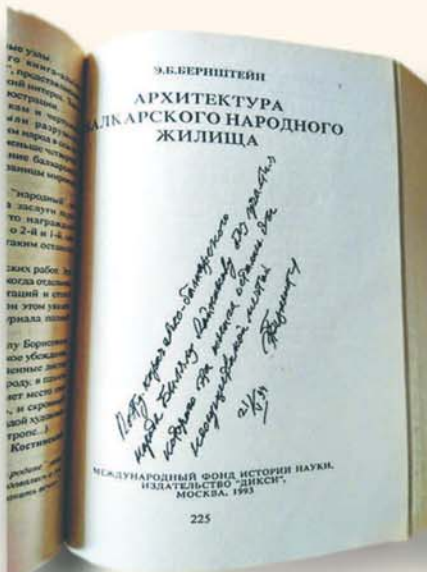
Холамны башында кёк алай
чууакъ, –
Файгъамбарланы оюмлары кибик!..
Тау тёппелеринде къар да алай акъ,
Кязимни иги умутлары кибик.

Хар заманда да турдула ма былай,
Заманлагъа бой бермеген къаяла,
Бетлери бар адамла уялгъанлай,
Болгъан зулмула ючюннге уяла!..

Холамны башы кёк, танг аласында
Этилген жомакъ кибик, – алай таза.
Олтурама тауну ауанасында,
Ачы сагъышларым жыллача оза.

Бу жер сынагъан затланы мен кесим
Барысын да сынагъан кибик, алай
Турама, къайгъыла кырдыгы ёсе,
Къарт анамы бетине къарагъанлай...

*И. Бернштейнни
Лайпанланы Билалгъа
саугъагъа берген
китабында къол хаты.*

БУ КИТАПДАН – 1993 жыл Москвада чыкьгъаныны юсюнден айтама – бек иги хапарлыма. Бернштейнге талай кере тюбеген эдим. Бир кере Атабий Асланны алып да баргъан эдим. Жюзден аслам сураты, къазауатны аллы бла Малкъарда айланып салгъанлары. Аланы бир сатып аллыкь болса эди деп кюрешген эдим. Адам табылмады.

«Мен ёлсем, была тас болуп къаллыкьдыла, болмай эсе, китап этип чыгъарыргъа болуш», – дегенинде, китап, журнал чыгъарыргъа деп жыйгъан ачхамы берип кетген эдим.

Китап чыкьгъанында: «Поэту карачаевско-балкарского народа, без участия которого эта книга осталась бы неосуществленной мечтой», – деп жазып, китабын саугъагъа берген эди.

Суратланы уа: «Къабарты-Малкъар илму-излем институтха жазгъанма, жууап да къайтармайды. Алыр акьыллары болмаз. Архивге берликме», – деген эди.

Къайсы архивге дегени эсимден кетгенди. Энтта излеп табып, ол суратланы Малкъар кесине алса иги боллукь эди. Китап игиди, алай а оригиналлары да сакъланса керек... Бернштейнге уа бир эсгертме тийишли эди – тарихибизни сакъланырына аллай уллу юлюш къошханы ючюн.

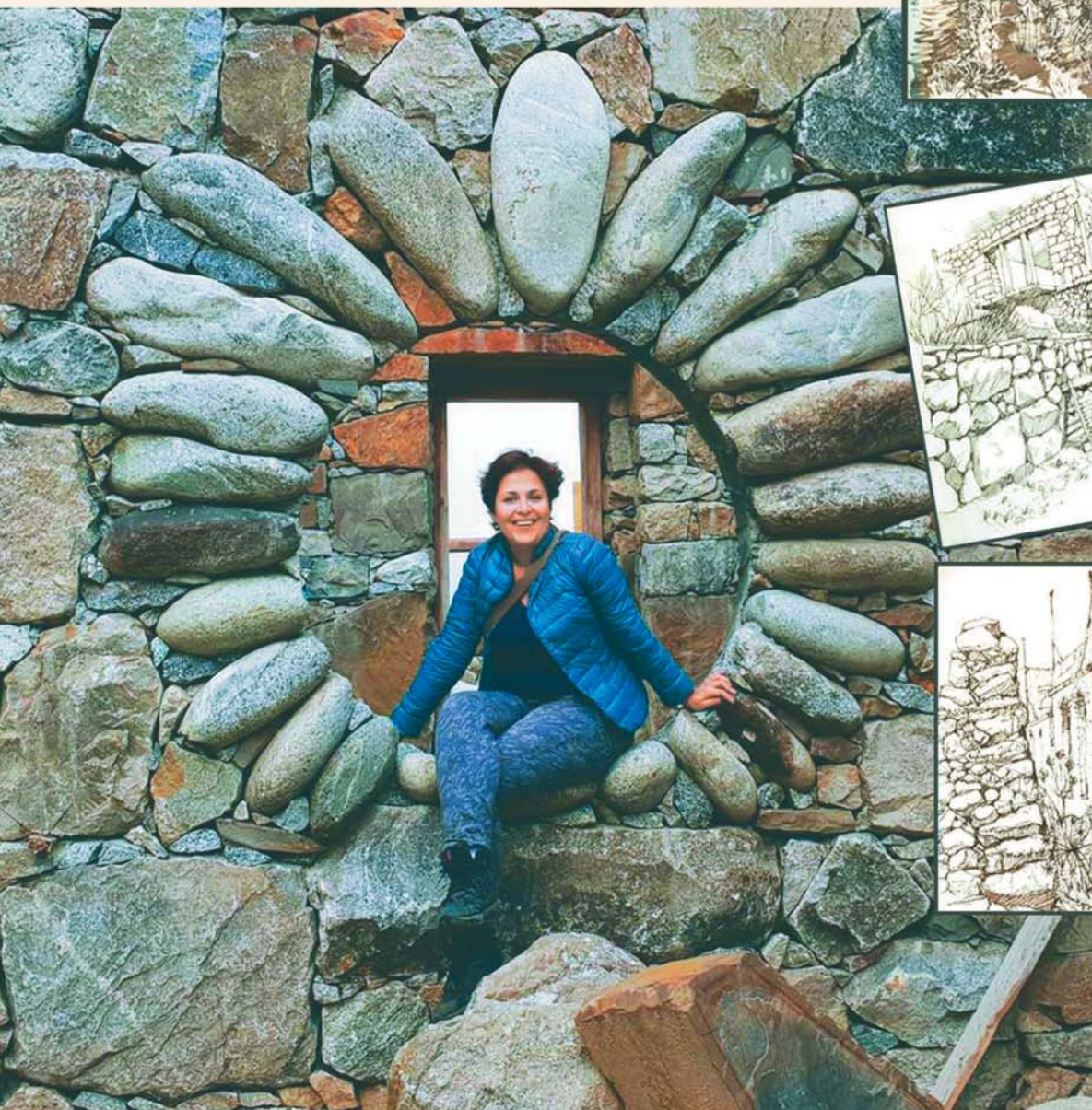
ЛАЙПАНЛАНЫ Билал,
Къарачайны халкъ поэти, Норвегия.
БЕГИЙЛАНЫ Абдуллахны аты
бла жазгъан къагъытындан

МАЛКЪАР ЖУРТЛАНЫ ЖАНГЫ СУРАТЧЫСЫ – ЕКАТЕРИНА КОХТАШВИЛИ

Жашау кыйынлыкъла, заман тозуратхан бурунгу тау журтла, оюлган элле жангыдан тириле башлагъандыла. Аланы жангырта туруп, ёмюрледен келген сыфатларын, эски, жылыулу бетлерин тас этмей, ичлерин бурунгу адет-тёре магъана бла толтуруп, бююннге тийишли жашарча этмеклик – ол бек жауаплы да, огъурлу да ишди.

Эскилик кёп жылланы чирикликге саналып келгенди. Ол сезим тюрленип, тёлюню эси журт ишлеуде, неде да «эскиликге», ата-баба төрелерине бурулса, халкъны миллет бети игирек сакъланыр.

**Екатерина
КОХТАШВИЛИ,**
Огъары Малкъарда

ЭММАНУИЛ БЕРНШТЕЙН деген бу акъылман адамгъа уллу хурметими билдирирге сюеме.

Жомакълада айтылыучусу кибик, эки къарындаш, Лев бла Эммануил, сабийлей ёксюз къалып, къалай билсенг, алай кечине, ачлыкъ, жаланнгалыкъ сынай ёсгендиле. Жомакъдан бери чыгъаракъ айтсагъ а – советле ГУЛАГын да сынап. Эс буругъуз: бу китап да советле къыралы оюлгъандан сора чыкъгъанды, 1993 жылда, чыгъарын 55 жылны «сакълап». Да, эки къарындаш да атлары дунягъа айтылгъан закий адамла болгъандыла. Бири – тенгиз кючюн шибиля кючге айландыргъан алим. Бири – дунягъа айтылгъан суратчы-архитектор.

Китапны чыгъаргъаныбызны магъанасы – бу адамгъа хурметибиз бла бирге, биз не заманда да халкъ болгъаныбызны да, ол оюлгъан таш хурула, къабырла угъай, алгъын адамла жашагъан, дуня алимлерин сагъайтхан жашау журтла болгъанларын да билдир ючюн.

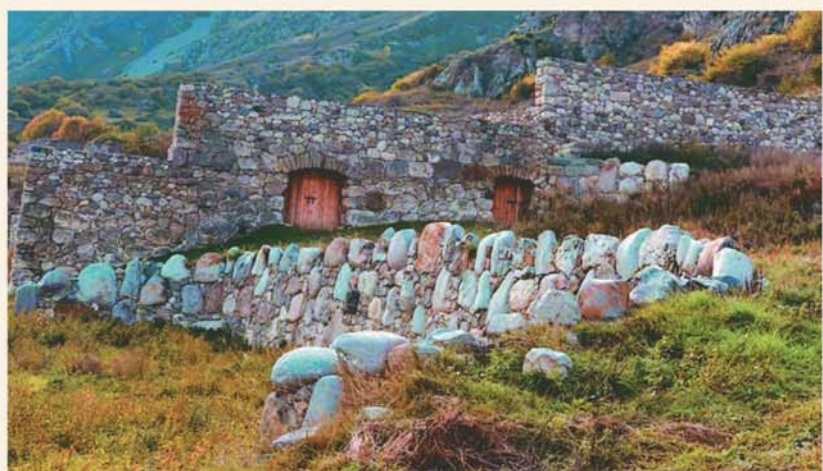
Алгъыннгыла, хунадан таш тюшюп тургъанын кёрселе, аны жерине салмай, жолларына атламай эдиле. Аны къарт ата-бабаларыбыздан кёп кере эшитгенбиз. Ол жорукъ адетден да къаты бир зат! Ма ол шартда бары да кёрюнюп турады – адам жерге, адамны къыйынына, жашаугъа къалай къарагъаны. Адамны адамлыгъы да, Ата журтха суюмеклиги да – бары да! Ол тере къайры думп болду?! Ким ёчюрдю аны?! Олду да сейир этдирген!

Ма юлгю – Бернштейн! Ненча минг ташыбызны салгъанды хунагъа, ёмюрде оюлмазча этип! Ма – суюмеклик – адамлагъа, халкъгъа, дунягъа суюмеклик! Барыбызгъа да юлгю! Ол тукъум зат эсибизден аз да кетмезге керекди! Бир заманда да!

Жерди бек уллу байлыгъыбыз! Алтындан багъалы затыбыз. Туугъан ташыбыз. Ата журтубуз! Бизге бизни жерибиз кимден да, неден да багъалыды. Анга хурметибиз, ата-анагъача, алайды. Башхаладан энчиди. Ёмюрле къыйынлыкълары таргъа тыйгъаны ючюн болур, Жер – таулуну жаныды.

Къууанама – бу тауушлукъ суратла, чач-тюк болуп кетмей не бир суюмекгенлени уу къоллары жетмей, тас болмазча этгенибизге. Бюгюнлюкде была халкъ мюлкюдюле. Аллахха шукур!

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Къыралбий,
Огъары Малкъар

Ежемесячный литературно-художественный журнал для детей «НЮР» («Свет») № 12-2018 г.

Выходит с января 1982 года
На балкарском языке

Учредитель:
Государственное казенное учреждение Кабардино-Балкарской Республики «КБР-Медиа»

И.о. главного редактора
А. А. САБАНЧИЕВА

Редколлегия:
А. БЕГНОВ
М. БЕШПАНОВ
Т. БИТТИРОВА
Ж. ГУЗЕЕВ
Ф. МАМАЕВА
А. МИШАЕВА
М. ОЛЬМЕЗОВ

Оформление
П. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и верстка
А. МИЗНЕВОЙ

Журнал зарегистрирован
Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Кабардино-Балкарской Республике
Рег. ПИ № ТУ07-00124 от 11.01.2018 г.

Сдано в набор 07.11.2018
Подписано в печать
05.12.2018 г.
Выход в свет
28.12.2018 г.
Формат 60x90 1/8
Бумага мелованная
Гарнитура литературная

Уч.-изд. л. 2,7
Тираж 1995 экз.
Заказ № 234
Индекс 73908
Стоимость одного номера по подписке через ФГУП «Почта Россия» – 13,87 руб.; за 6 месяцев – 83,22 руб.

Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
aripa.sabanchieva@mail.ru

Адрес издателя: 360017
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
ГКУ «КБР-Медиа».
Дом печати.

Отпечатано в типографии
ООО «Тетраграф»
360000, КБР, г. Нальчик,
пр. Ленина, 33

Отпечатано в полном соответствии с качеством предоставленного электронного оригинал-макета.

